

1958

Kaas en negerinnentetten

Congo¹ is zowat uit ons collectieve geheugen verdwenen. Maar niet uit mijn herinnering. Als kleuter verzamelden we met de hele klas bonnen van smeerkaas Franco-Suisse om zo een volledig Congolees dorp te kunnen bouwen en dat dan met staande prentjes te bevolken. Dat dorp lag net buiten de stad Matadi. Die stad was de toegangspoort tot Belgisch Kongo. Maar ik leerde nog een ander Matadi kennen: een gebak dat zwart zag van de chocolade. Het leek op javanais, en die taart herinnerde aan de tijd toen Hella Haasse en Adriaan

1 Ik schrijf 'Congo' wanneer ik het over de huidige staat heb, en 'Kongo' wanneer het over het vroegere rijk van de Bakongo (een bevolkingsgroep rond de benedenloop van de Kongorivier) gaat of over de stroom die naar hen werd genoemd, en wanneer het gaat over de periode van de Kongo-Vrijstaat en van Belgisch Kongo.

van Dis nog in Nederlands-Indië woonden, tussen de ‘brui-
nen’, vandaar de dominante mokkaleur. Javanais heeft mij
altijd zwaar op de maag gelegen, niet alleen om ideologische
redenen, maar omwille van de crème au beurre (Mataditaart
was veel lichter omdat het met crème fraîche gemaakt was).
En dan zwijg ik zedig over andere zoetigheden zoals negerin-
nentetten en negerinnentaart.

Ze zijn verdwenen, de prentjes, en de meeste van die zoe-
tigheden. Erg is dat niet. Maar wat ook is verdwenen, is de
echte geschiedenis van de kolonisatie van Congo en haar
impact op België. Vergeten is de welvaart die wij uit Congo
betrokken, en met ‘wij’ bedoel ik alle Belgen en niet alleen
de 1300 bedrijven die er hun winsthonger gingen stillen. Een
groot deel van de urbanisatiewerken die Leopold II in Brus-
sel en Oostende liet uitvoeren, zijn met ‘zwart’ Congogeld
betaald. De haven van Antwerpen klom zo hoog op in de
rangorde van wereldhavens doordat alle Congolese produc-
ten en vooral ertsen daar werden gecommmercialiseerd. Maar
als het om dergelijke zaken gaat, lijden wij aan een totale
black-out (sorry voor de woordspeling). Wat overblijft in ons
collectieve geheugen zijn de rancune over de speech van eer-
ste minister Patrice Lumumba ter gelegenheid van de onaf-
hankelijkheid in 1960 – ‘Hoe durfde hij!’ – en Henry Morton
Stanley, de Congoheld.²

Tijd dus om een stuk geschiedenis te herschrijven, in dit
geval die van de vroege kolonisatie en de ontsluiting van
Congo. Ik zal dat verhaal vertellen aan de hand van acht
ooggetuigen. Hierin wordt de koloniale held Stanley herleid
tot wat hij was: een sensatiejournalist op zoek naar scoops,

2 In de bijlage ‘Wie is wie?’ achteraan in dit boek vindt u een overzicht van
de voornaamste personages in dit Kongoverhaal.

waarmee hij wereldberoemd werd. Leopold II wist toen al hoe je de media naar je hand kon zetten en gebruikte Stanley als aantrekkelijk uithangbord voor zijn koloniale veroveringen.

Tijd ook om vergeten figuren een rechtmatige plaats te geven. Pieter van den Broecke bijvoorbeeld, die in 1608 al een mooie antropologische beschrijving gaf van het Kongo-volk. De term ‘antropologie’ moest toen nog worden uitgevonden. En Hamad bin Mohammed al Murjebi, in de koloniale geschiedschrijving verketterd tot slavendrijver Tippoo Tip, die de expedities van Stanley organiseerde, caterde en militair beschermde. Maar vooral drie figuren die hun koloniale carrière in Brussel begonnen, de stad van waaruit Congo werd gekoloniseerd, bestuurd en uitgebuit. Het was in dat Brussel dat drie vergeten Congopioniers mekaar leerden kennen via een wel bijzondere vrouw, Marguerite Gachet, weduwe Poradowska. Zij was een vriendin van mevrouw Albert Thys, de man die de eerste spoorweg in Congo heeft aangelegd, en zij zorgde ervoor dat zowel de Poolse schrijver Joseph Conrad als Brussels burgemeester Karel Buls voor Thys gingen werken. Zowel Conrad als Buls waren trouwens smoorverliefd op de weduwe.

Tussen de lijnen door zal u lezen hoe de kijk op de Congolezen veranderde. Bij van den Broecke is dit verwondering, zonder enige vorm van racisme. Racisme zal zich pas echt ontwikkelen tijdens de kolonisatie, om de plunderingen goed te praten in naam van onze ‘superieure’ beschaving. De liberale bankier en ondernemer Albert Thys kijkt bij het begin van zijn Congolese carrière op dezelfde manier naar de Afrikanen als die waarop hij naar het Waalse werkvolk keek. Dat blijkt uit zijn teksten van 1887. Tien jaar later was die visie al racistisch geworden, zo blijkt uit de reisverslagen

van burgemeester Buls (ook een liberaal), die op uitnodiging van Thys in 1898 de Kongostroom opvoer tot in Kisangani, in het hart van Afrika, waar de ‘Zwarte Eva’s’ wonen. Buls reisde niet alleen. Journalisten werden toen al ingezet om positief nieuws te brengen, en we nemen in dit boek dan ook de boot Antwerpen-Matadi en de trein Matadi-Kinshasa samen met de verslaggever van de Brusselse krant *Het Laatste Nieuws*, toen dé Vlaamse kwaliteitskrant.

Tot slot is er Maurice Calmeyn. Hij vertrok in 1907 als jager op groot wild en als een van de eerste toeristen naar Congo, maar die ervaring maakte van hem een van de grote aanklagers van de Leopoldistische kolonisatie. Hij werd weg-gemoffeld uit de geschiedenis wegens te links en te republi-keins. Nochtans heeft hij als een van de eersten het dilemma

De stoomtrein aan de Afrikaanse horizon (*L'Afrique dans l'avenir*, gravure van H. Houben, in: J. Becker, *La vie en Afrique, ou trois ans dans l'Afrique centrale*, Brussel, 1887)

geformuleerd dat elke vorm van ‘beschavingswerk’ in zich draagt: ‘De kwestie is niet of onze morele principes superieur zijn aan die van de inboorlingen, maar wel of ze op een betere manier gaan leven als ze onze principes aannemen.’

Dit verhaal speelt zich dus af in de tijd toen men dacht dat kolonisatie vooruitgang betekende en het kapitalisme nog dynamisch was. Symbool daarvoor stond de aanleg van spoorwegen. In Congo werd de trein der vooruitgang in 1898 plechtig ingehuldigd.

Maar eerst was er de zeilboot. We schrijven 1608.